

БЛАГО ЗАПИСАНО НА СТРАНИЦАМА

Идризовић, Ненад. *Три века Библиотеке Српске патријаршије: откривено благо*. Београд: Архив Српске православне цркве; Библиотека Српске патријаршије; Музеј Српске православне цркве, 2023.

Књига ђакона Ненада Идризовића, теолога, библиотекара, хиперборејца, проистекла је из дугогодишњег прилежног истраживања развоја манастирских и црквених библиотека, а представља приређену и допуњену докторску дисертацију под називом „Патријаршијска библиотека Српске православне цркве 1706–2006”, коју је аутор одбранио на Филолошком факултету Универзитета у Београду, 2016. године.¹ Захваљујући темељном интересовању за црквену историју и историју Српске православне цркве, а тиме и за њену Библиотеку, Идризовић нас вешто води кроз триста и више година настајања, постојања и опстајања овог вредног књигохранилишта и саме црквене јерархије.

У читање нас уводи текст проф. др Гордане Стокић Симончић, која истиче да нам се, захваљујући Идризовићевој обимној студији, на скоро 300 страница, Библиотека „дефинитивно указала као најстарија активна књижна збирка у Србији и најстарија институција културе и образовања у Београду”. Основана је више од сто година пре Српског ученог друштва (1841), из кога је потекла данашња Српска академија наука и уметности док је, сетимо се, Матица српска основана 1826.

Развојни пут Библиотеке Српске патријаршије пратимо кроз седам периода: први (1706–1737), обухвата мучне године после Велике сеобе Срба у Хабзбуршку монархију, обојене непрестаном борбом за сопствени језик, култу-

---

¹Чланови комисије: проф. др Војислав Јелић, проф. др Владимир Вукашиновић и проф. др Гордана Стокић Симончић (ментор).

ру и веру, и то од времена када је библиотека упокојеног патријарха Арсенија III Чарнојевића пренета из Сентандреје у Сремске Карловце; следи стогодишњи узлазни ход патријаршијске књижнице од спајања фондова из Сремских Карловаца и Београда до смрти великог књигољупца митрополита Стефана Стратимировића (1837); трећу етапу карактерише успорени развој библиотечног фонда и његове организације, који траје годено цео један век, да би четврта била посвећена кратком деветогодишњем периоду до почетка Другог светског рата (1932–1941). Следи једно од најтежих раздобља у очувању културног блага СПЦ, када оснивањем НДХ и анексијом Срема започиње масовна конфискација црквених предмета, укључујући рукописе и књиге, из православних цркава и манастира. Шести период описује године друге половине 20. века, а седми најављује новине које је донео 21. век.

Читајући ову научну монографију, која се у првом свом делу, између осталог, наслања на увиде из радова Љубомира Дурковића-Јакшића, Радослава Грујића, Чедомира Денића и Димитрија Руварца, потом на дела Лазара Чурчића, Зорана Ракића, Радована Пилиповића, а најуверљивије на обиље први пут објављене архивске грађе, пред нама израћају упечатљиви портрети Мојсија Петровића, Викентија Јовановића, Стевана Стратимировића, Димитрија Руварца, патријарха Варнаве и осталих црквених поглавара. У овим проицљивим биографским записима, заснованим на тежишној књизи епископа Саве – *Српски јерарси* и на архивским изворима, историја сведочи да је динамика развоја Патријаршијске књижнице увек била у рукама црквених поглавара – митрополита и патријараха, те да је њихов однос према записаном и штампаном благу често одређивао начин организације и унапређења библиотеке. Срећа је, сазнајемо из књиге, да је таквих књигољубивих јерарха било више. Први пример налазимо код митрополита београдског, потом и карловачког Мојсија Петровића (1667–1730). Установио је фонд Митрополитске библиотеке у Београду, опремио наменске просторије за фонд у Старом двору те успоставио, дипломатском вештином, набавку богослужбених књига из Русије. Направићемо овде мали паралелни ток – на први поглед, књига је бременила опсежним текстом у фуснотама и неретко тај лавиринт позивања на изворе читаоцу отежава да урони у живописну културно-историјску потку ове студије. Међутим, баш у тим фуснотама крију се посласнице за оне који воле информацију из прве руке или проширену биографску белешку. Тако на 24. страни, у ситној ноги читамо превод молбе (са немачког језика), коју је митрополит Мојсије Петровић упутио аустријском цару да му дозволи оснивање ћирилске штампарије. Између осталог, митрополит пише да због недостатка црквених и школских књига „из дана у дан расте и повећава се међу народом неверство, које га служењу његовог височанства чини све неспособнијим”. Данашње дипломате имале би штошта да науче из овог писма. До краја књиге читаоцу не преостаје ништа друго до да погледом шара горе-доле, у потрази за још неким бисером. И наћи ће га.

У следећем периоду, уздиже се дело митрополита-библиофила Стефана Стратимировића (1790–1836): побољшање смештаја књига, велико увећање и организација фонда у 12 група која је до данас остала на снази. Овде до изражаја долази ауторово стручно библиотечко знање: начини инвентарисања, груписања и смештаја фонда минуциозно су описани. Довољан је податак да у целој студији аутор открива и коментарише 16 сачуваних рукописних инвентара, почевши од анонимног преписа заоставштине патријарха Арсенија III Чрнојевића из 1706. у коме је садржан и почетни фонд Патријаршијске библиотеке. То је кључна теза о зачетку Библиотеке у овој студији. Даље, књига приказује и први рукописни каталог из 1776, преточен у први штампани каталог из 1778. Побројани су хронолошки сви библиотекари, од први пут споменутог Мојсија Путника (1752) до управитеља из данашњих дана.

Библиотека Српске патријаршије је, током свог вишевековног постојања, услед сложених и драматичних друштвено-политичких дешавања, често мењала своје седиште у различитим државама (Београд, Сремски Карловци, Сентандреја), унутрашњу организацију, сходно томе и свој назив (у више наврата), затим намену, бивајући с времена на време и библиотека и књижара, али је свој фонд углавном умножавала – куповином, поклонима и богатим личним легатима. У свој фонд уврстила је библиотеке Илариона Руварца, Захарија Орфелина, Богословског училишта у Сремским Карловцима, патријарха Варнаве, Богословског друштва „Слога”, Богословије Светог Саве, а скоро свакој овој књижној збирци у студији је посвећено по поглавље. Дужна пажња указана је раду библиотекара – у ранијим временима Мојсија Путника, Илариона и Димитрија Руварца, док у 20. веку сазнајемо о ангажовању Владимира А. Мајевског, Љубомира Дурковића-Јакшића и посвећеника Радослава Грујића. Време патријарха Варнаве Росића (1930–1937) обележила је темељна реорганизација фондова у Сремским Карловцима и Београду, узлет у сваком библиотечком смислу, изградња зграде Патријаршије у Београду. Ангажман Радослава Грујића – да се после рата поврати конфисковано црквено благо, као и вештина Љубомира Дурковића-Јакшића – да се целокупна библиотечка грађа Патријаршијске библиотеке из Загреба врати и смести, подробно су описани, а горак укус и туга после читања тешко могу изостати.

Стиче се утисак да је књига крајњи дестилат свега написаног, а то поткрепујемо приказаном литературом на двадесетак страна, а још више грађом из тринаест архива. Закључци су проверљиви у изворима, штампаним и у оновременој публицистици. Пример је поглавље „Непроцењиво закопано благо” које нам открива раније готово неспоминан текст Јована Живковића, алијас Јована Даниловца, из 1890. (из кога је наслов овог поглавља позајмљен). Још смо дужни један податак: о Димитрију Руварцу, историчару, полемичару, библиотекару Библиотеке Српске патријаршије у тридесетогодишњем стажу и плодном аутору, овде су посвећени упечатљиви лирски описи, нарочито они које боје његов однос са протом Радославом Грујићем и сведоче о његовом брит-

ком перу, али и крајњем поштењу и залагању да фонд Библиотеке сачува и учини доступним.

Студија садржи излете ван временског оквира назначеног у наслову, попут кратке повести о Дворској библиотеци деспота Стефана Лазаревића (стр. 25) и судбини њених рукописа, те за читаоца релевантну литературу о овој инспиративној теми. Остала тематска проширења односе се на подробно описане прилике у штампарству, покушаје оснивања штампарија у раном 18. веку, на преглед развоја целокупног библиотекарства у нас, од оснивања националних културних институција и читалишта до савремених библиотечких тендеција у информатичкој ери. Незаобилазна су и питања цензуре. Истина је да све ове теме употпуњују и живо боје портрет ове времешне, али прве, даме међу српским библиотекама.

О савременим подухватима у Библиотеци Српске патријаршије, која је данас део српског библиотечког система и која се све више отвара и напредује у стручном усавршавању, читамо у последњим поглављима ове књиге. Пред нама је целовит тровековни развојни пут Библиотеке Српске патријаршије, у широком друштвеном, културном, просветном, црквеном и политичком контексту исписан пером богослова, библиотекара и искусног истраживача архива.